

Op karekieten'jacht' in ver (1974) en pril (1990) verleden!

H. van der Kooij

Inleiding

In de zomer van 1990 zijn wij als gezin enkele keren naar het recreatiestrandje Nulde in de omgeving van Ermelo geweest.

Met veel genoegen daar het in het overal ongeveer halve meter diepe water goed bleek toeven. Ik trof het helemaal want het meer, het Nuldernauw, bezit langs de oevers fraaie rietkragen. Rietkragen die mij al snel onweerstaanbaar trokken. De drang om naar karekietnesten te kijken, borrelde in alle hevigheid op. Begrijpelijk daar ik in de jaren zeventig in het moerasgebied bij Nieuwkoop en Noorden ook veel naar nesten van de Kleine Karekiet had gekeken.

Met name tijdens het tweede en derde bezoek aan Nulde, op respectievelijk 10 en 13 augustus 1990, heb ik stukken van de oever met waterriet systematisch 'uitgekamd' naar nesten.

Het is niet verstandig om dit blootsvoets te doen. Daarom had ik op 10 augustus klompen meegenomen. Het ging er wel mee, doch de oude sandalen op 13 augustus bevielen veel beter.

Diverse gegevens zijn verzameld om de nestligging nader te kunnen omschrijven.

In dit verslag worden ook mijn vrij uitgebreide nestgegevens van Nieuwkoop besproken daar ze maar ten dele zijn gepubliceerd (zie Den Held & Den Held 1976).

In 1974 zijn de broedvogels van het Nieuwkoopse plassengebied geïnventariseerd. Nesten van de Kleine Karekiet zijn gezocht om een nauwkeurige totaalschatting van het aantal broedparen van deze soort te kunnen maken. Er is geen gericht karekietonderzoek gedaan. Dit gegeven is er de oorzaak van dat het aantal nesten (=n) van elke tabel anders is.

Resultaten.

Nestligging

a. Nestvegetatie, dit is de vegetatie in de directe omgeving van het nest.

De nestvegetatie in Nulde was altijd 100% waterriet (n=12). De gegevens van Nieuwkoop zijn samengevat in tabel 1.

Van de twee nesten die aan Grauwe Wilg vastzaten zijn geen details vastgelegd.

De stengels van de volgende plantesoorten kwamen in de 'gemengde' nesten voor (met 'gemengd' worden die nesten bedoeld die waren verankerd aan riet en andere planten): Moerasandoorn (3x), Koninginnekruid (2x), Lisdoddeblad (1x), Bitterzoet (1x), Veldzuring (1x), Moeraspirea (1x), Gewone Wederik (1x), Harig Wilgeroosje (1x) en een schermbloemige (1x).

Eén nest, in een oeverzone van overwegend Kleine Lisdodde, was opgehangen aan drie soorten planten: één rietstengel, één stengel Harig Wilgeroosje en één stengel Moerasandoorn. Vier nesten hingen geheel aan kruidachtige stengels en wel drie keer aan twee stengels van Koninginnekruid en één keer aan twee stengels van Moerasandoorn. Deze 'kruidnesten' kwamen alle vier voor in de oeverzone van rechte slootkanten. De vegetaties van deze slootkanten bestonden uit ijle rietranden en kruidachtige planten.

Eén nest was gebouwd aan en tussen de vertakte stengel van één plant, een schermbloemige,

neststengels	nestvegetatie				%
	A	B	C	D	
100% r	53	5	4	2	79,0
>50% r + <50% k	2		4	1	8,6
50% r + 50% k	1			1	2,5
<50% r + >50% k				1	1,2
100% k			5		6,2
anders	2*				2,5
totaal in %	71,6	6,2	16,0	6,2	100,0

Tabel 1. 81 nestvondsten van de Kleine Karekiet (Nieuwkoop, 1974) geordend naar nestvegetatie en aard neststengels.

r : rietstengels k : stengels van kruiden

A : waterriet B : riet (dominant) + kleine lisdodde

C : riet + kruiden (+evt. kleine lisdodde)

D : kleine lisdodde (dominant) + riet + evt. kruiden

*) nesten aan grauwe wilg

neststengels	100% jong	jong + oud	100% oud
n (%)	57	43	0

Tabel 2a. Relatieve frequentieverdeling van de leeftijd van de neststengels van 21 Nieuwkoopse nesten.

aantal stengels	2	3	4	5	6	7	totaal
nesten met j	3	3	4	1	0	1	12
nesten met j + o	0	1	1	1	1	1	5
n	3	4	5	2	1	2	17

Tabel 2b. Verband tussen leeftijd neststengels (j = jong; o = overjarig) en neststengelfrequentie van 17 Nieuwkoopse nesten.

in een gemengde vegetatie van Riet en Kleine Lisdodde.

Neststengels: aantal en leeftijd

Het aantal nestdragende stengels van 41 Nieuwkoopse nesten is genoteerd (grafiek 1). Er is bij de rietstengels ook gelet op de leeftijd van de stengels (tabel 2a). Met oud Riet wordt overjarig Riet bedoeld.

Vermoedelijk zijn de overjarige rietstengels minder belangrijk dan de jonge rietstengels (tabel 2b).

Afstand nest - buitenrand Riet (d). Deze afstand is mede bepaald daar ze een indicatie geeft voor de kwetsbaarheid van de soort voor verstoring vanaf het water door de mens (grafiek 3).

De afstanden nest - buitenkant Riet hadden in Nulde een geheel andere orde van grootte (tabel 3).

Nestafstand (nestdichtheid)

Nulde. In circa 60 meter rietkraag van ongeveer 10 meter breedte (circa 600 m²) werden zes nesten gevonden. Waarschijnlijk betrof het vier nesten van het eerste en één à twee nesten van het

tweede legsel. Twee nesten 'hingen' op vier meter van elkaar!

In ruim honderd meter rietkraag van 4,5 à 5 meter breedte werden ook zes nesten aangetroffen. In dit gedeelte werden twee nestafstanden bepaald en wel van acht en van negen meter. Nieuwkoop. Twee nestafstanden konden in een dagboekje teruggevonden worden: 28 en 13 meter. Diverse dichtheden zijn bepaald (zie Den Held & Den Held 1976). In grafiek 4 zijn globale dichtheden van rietsloten en rietkragen verwerkt. Onder rietsloten worden sloten verstaan die helemaal dichtgegroeid zijn met waterriet.

Nestinhoud

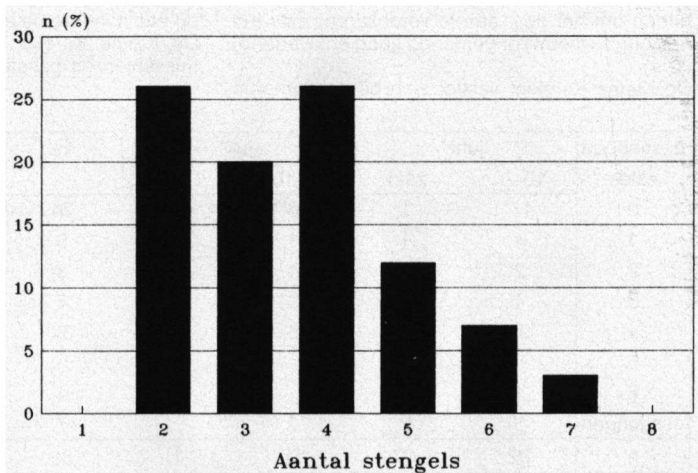
Tabel 4 geeft de nestinhouden uit de aantekeningenperiode 12 juni 1974 tot en met 18 juli 1974 gerangschikt naar maanddecaden.

Bij Nulde werd in 1990 op 30 juli een nest met drie eitjes (10 augustus drie jongen), op 13 augustus een nest met drie eitjes en een nest met twee jongen gevonden.

Discussie

De Kleine Karekiet verkiest voor nestbouw Riet,

Grafiek 1.
Relatieve frequentieverdeling van de neststengels van 41 Nieuwkoopse nesten (=n).

d (m)	1-2	2-3	3-4	4-5	5-6
aantal nesten	2	2	2	3	1
breedte rietkraag (m)	4.5 à 5	4.5 à 5	5 à 10	c.10	c.10

Tabel 3. Nestliggingfrequentie van 10 nesten Kleine Karekiet (Nulde, 1990) met vermelding breedte rietkraag. (d is de afstand nest buitenrand riet in klassen van Nestafstand - nestdichtheid).

dat in het water staat. Dit blijkt duidelijk uit de nestvondsten (tabel 1). Bijna 90% van de 81 Nieuwkoopnesten was merendeels of helemaal opgehangen aan rietstengels, die in het water stonden. Bij de twaalf Nuldenesten gold dit voor 100%.

De sterke voorkeur van de Kleine Karekiet voor riet blijkt ook uit de verdeling van de territoria over verschillende habitattypen in het rivierengebied bij Zevenaar (mededeling Reijnen in 'Vogels van de Grote Rivieren'): 92% van 148 territoria was gevestigd in riethabitats en daarvan kwam ongeveer 70% in dominante, dichte, natte rietvegetaties voor.

Bij het gebruik van het woord 'hangen' moet worden opgemerkt dat de nesten niet alleen aan de stengels hangen, maar dat de nesten er omheen zijn gevlochten. Een karekietnest kan dus niet slingeren.

De Kleine Karekiet weeft zo nu en dan zijn nest aan die kruiden die niet zoals Riet stevige lange verticale stengels met bladeren hebben. Deze kruidnesten komen alleen voor in oevervegetaties die in tabel 1 zijn aangeduid met 'riet en kruiden (eventueel Kleine Lisdodde)'. Het zijn oevervegetaties van rechte slootkanten, met ijle rietranden, eventueel met Kleine Lisdodde, en een hoge kruidenvegetatie erachter.

Dit alles maakt aannemelijk dat de Kleine Karekiet kruidnesten bouwt bij gebrek aan nestgelegenheden in het riet.

Neststengels

De rietstengels van ruim twee meter (Nieuwkoop) tot bijna drie meter (Nulde) boven water bieden de Kleine Karekiet uitstekende mogelijkheden om het nest aan te verankeren, mits het riet jong (=nieuw) of gemengd (jong en overjarig) is.

De Kleine Karekiet vestigt zich bij aankomst in

mei wel eerst in overjarig Riet (Den Held & Den Held 1976, Prop & Veldkamp 1987) doch de Nieuwkoopse nestvondsten maken aannemelijk dat de karekiet voor nestbouw minimaal 'gemengde' stengels nodig heeft (tabel 2a). Overjarig Riet verliest in het winterhalfjaar het blad en biedt daardoor de karekiet waarschijnlijk te weinig aanknopingspunten voor het ophangen van het nest. Het nest rust namelijk op de knopen van enkele bladeren (Den Held & Den Held 1976), terwijl bovendien deze bladeren gescheurd en dooreengevlochten en zo als bouw-materiaal gebruikt kunnen worden (Thijssen 1903).

Zo gezien biedt het nieuwe Riet aan de Kleine Karekiet meer nestgelegenheden dan het overjarige riet. Dit zou de verklaring kunnen zijn voor de hogere dichtheid die Prop & Veldkamp (1987) in De Weerribben vaststelden in nieuw Riet ten opzichte van oud riet.

Het aantal stengels, waaromheen het nest wordt gevlochten, varieert sterk. Het bedraagt twee à zeven (grafiek 1) en is blijkbaar niet zo belangrijk. Wel moet natuurlijk het riet een zekere dichtheid hebben ten behoeve van de nestbouw en moet het nest in het riet verborgen kunnen worden. Nader onderzoek naar rietdichtheid (bijvoorbeeld het aantal stengels per 1/4 m²) is nodig om duidelijker zicht te krijgen op de structuren die de Kleine Karekiet stelt aan zijn nesthabitat.

Al eerder is opgemerkt dat de leeftijd van de stengels van belang is. Het feit dat overjarige stengels vooral voorkomen in nesten die verankerd zijn aan relatief veel stengels (tabel 2b), waaronder altijd minimaal twee jonge, wijst ook op een mindere betekenis van het overjarige riet. De Kleine Karekiet neemt overjarige stengels misschien en passant mee bij de nestbouw.

nestinhoud	juni*		juli*		n
	10-20	21-1	1-10	11-20	
eitjes					
0	17**	1	6***		24
1	4	1	1		6
2	2		1		3
3	4			1	5
4	22	5	5		32
5	9	1			10
6	1				1
nestjongen	3	2	2		7
n	62	10	15	1	88

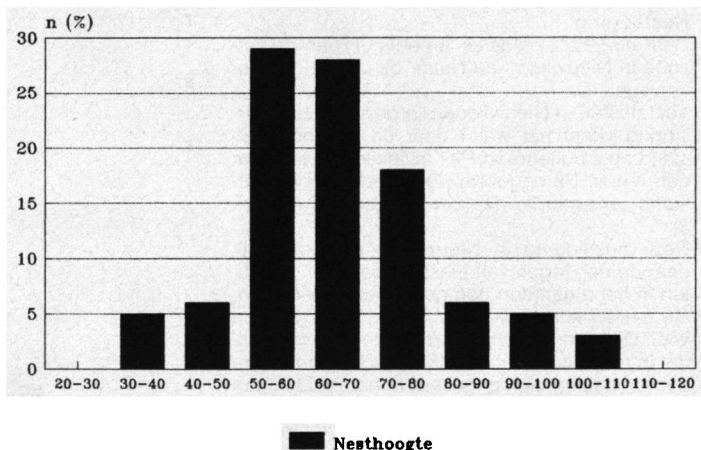
Tabel 4.

Nestinhouden van 88 Nieuwkoopse nesten van de Kleine Karekiet gevonden in de periode 12 juni 1974 t/m 18 juli 1974.

* : de gegevens van de verschillende decaden zijn gebaseerd op dagboekgegevens van respectievelijk 7, 3, 2, 1 dag(en);
 ** : van negen nesten is zeker dat ze in aanbouw of net af waren;

*** : van één nest is bekend dat het net af was.

Grafiek 2. Relatieve frequentieverdeling van de nesthoogten van 65 Nieuwkoopse nesten (=n) geordend naar klassen van 10 cm.

Nesthoogte

Riethoogte en nesthoogte hebben met elkaar te maken. De riethoogte is in de eerste plaats afhankelijk van de standplaats. Zo is het riet in kleigebieden steviger en hoger dan in laagveengebieden. Het Riet in Nieuwkoop heeft in het algemeen een hoogte van 2 à 2,5 meter, dat van Nulde van 2,5 à 3 meter. In Nulde is de ondergrond, waarin het Riet wortelt, wat steviger. De nesthoogte bedraagt 0,5 à 1 meter boven water. Driekwart van de Nieuwkoopnesten hing op 50 - 80 cm boven water (grafiek 2). De gemiddelde nesthoogte was 64 cm (n=66).

In het iets langere riet van Nulde was de gemiddelde nesthoogte 77 cm (n=12).

Kolonievorming

Karekieten kunnen op een zeer klein oppervlak tegen elkaar inzingend worden aangetroffen. De Wijs (1989) merkt hierbij op dat dit in de regel wordt uitgelegd als kolonievorming met bijbehorende nestterritoria. Hij plaatst hierbij de kritische kanttekening in hoeverre en hoe vaak kolonievorming met nestvondsten is bewezen. De veldgegevens van Nieuwkoop en Nulde brengen mij tot de zelfde vraag. Noch in Nieuwkoop, noch in Nulde is kolonievorming geconstateerd.

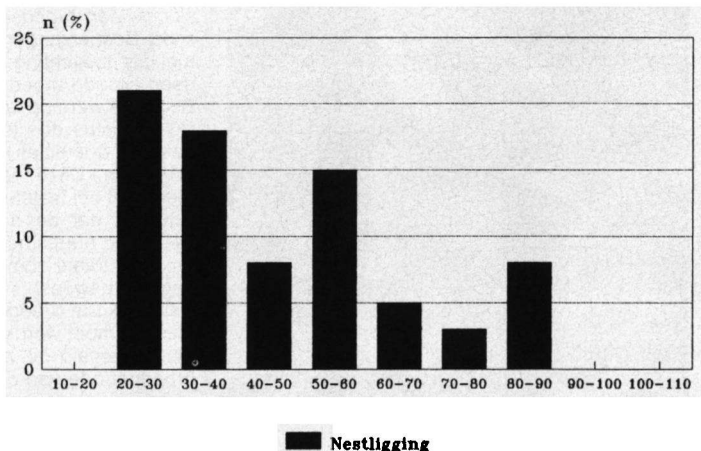
Wel is gebleken dat in brede rietkragen de nestafstanden gemiddeld veel kleiner zijn dan in smalle rietkragen (grafiek 4). Dit betekent dat de dichtheid van het aantal broedparen sterk afhankelijk is van de oppervlakte waterriet en niet bijvoorbeeld van de aan- of afwezigheid van struweel als voedselbron.

De inventarisatiegegevens zijn verwerkt tot aantallen broedparen per 100 meter rietkraag/rietgordel. Men kan bij het inventariseren met deze gegevens gemakkelijker uit de voeten dan met dichtheden per 100 m² waterriet. Aantallen broedparen van 100 meter rietkragen, die één oeverzone hebben, zijn vergeleken met dichtheden van rietsloten, die twee oeverzones hebben. Het gaat om het aantal broedparen per 100 meter rietkraag/gordel en niet om het aantal broedparen per 100 meter oeverzone.

Het gemiddelde rietoppervlak per nest was in Nulde hooguit 150 m².

De nestvondsten bij Nulde maken aannemelijk dat het inventariseren van de Kleine Karekiet door zang in brede rietkragen eerder leidt tot onderschatting van het aantal broedparen dan in smalle rietkragen waar de territoria meer uiteenliggen.

Grafiek 3. Relatieve frequentieverdeling van d van 39 Nieuwkoopse nesten (=n). D is de afstand nest - buitenrand riet, geordend naar klassen van 10 cm.

Nestligging

De Kleine Karekiet is als broedvogel van de rietzone in Nieuwkoop en Nulde bij uitstek een oe-
vervogel.

Veel nesten in Nieuwkoop zijn gevoelig voor ver-
storing vanaf het water daar de gevonden af-
stand nest buitenrand Riet altijd kleiner was dan
één meter. Bij ongeveer 70% bedroeg deze af-
stand zelfs minder dan een halve meter (grafiek
3).

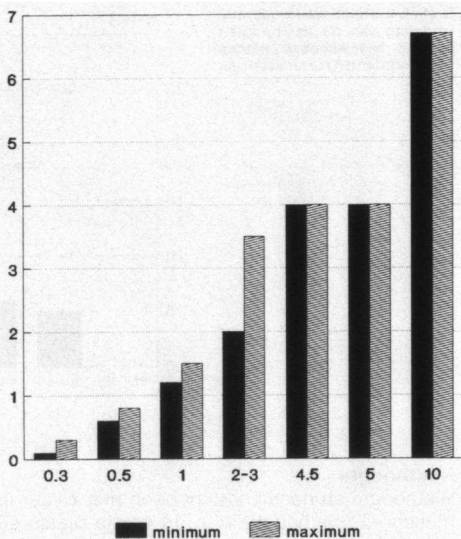
Deze nestligging in Nieuwkoop is begrijpelijk
daar de rietkragen van plassen, petgaten en slo-
ten in het algemeen nog geen meter breed zijn.
De nesten komen veelal midden in de rietzone
voor. Dit blijkt duidelijk uit de gegevens van Nul-
de. In het waterriet van vele meters breed bevin-
den de nesten zich ongeveer in het midden van
de rietkraag op vele meters afstand van de bui-
tenrand (tabel 3). Het is gezien deze ligging on-
waarschijnlijk dat de Kleine Karekiet veel last on-
dervindt van de mensen die zich bij, op en in het
water vermaken.

Broedgegevens

De Kleine Karekiet vestigt zich bij aankomst in
mei in overjarig Riet, in De Weerribben vanaf 20
mei, wanneer het Riet een hoogte van ca. één
meter heeft bereikt, ook in nieuw Riet (Prop &
Veldkamp 1987). De nestbouw vereist acht à tien
dagen werk (Thijssse 1903). De nestinhoudgege-
vens van Nieuwkoop en Nulde (tabel 4) sluiten
fraai op deze gegevens aan: ze indiceren een ei-
periode van minimaal eind mei tot half augustus.
Deze globale eiperiode past geheel in die welke
gegeven wordt voor België en West-Europa: ei-
tjes vanaf eind mei (eerste op 16 mei) tot in au-
gustus (nog op 28 augustus) (Lippens & Wille

Veel nesten van de Kleine Karekiet in Nieuwkoop zijn gevoe-
lig voor verstoring.
Foto: Henk Harmsen.

Grafiek 4. Aantal broedparen Kleine Karekiet per 100 meter
rietkraag/rietsloot uitgezet tegen de breedte van de riet-
kraag/rietsloot.

1972) en die wordt vermeld voor België en Ne-
derland: van einde mei tot in augustus (Sluiters
1968).

Vrijwel alle nestinhoudgegevens zijn momentop-
namen. Dit heeft tot gevolg dat ze een betrekke-
lijke waarde hebben. Zo is het waarschijnlijk dat
veel of alle nestinhouden van één of twee eitjes
niet-volledige legfels betreffen.

In de tweede decade van juni waren veel kare-
kieten nog met nestbouw bezig, terwijl in deze
tweede decade ook de meeste nesten met eie-
ren gevonden zijn. Juni is blijkbaar voor de kare-
kiet de eimaand bij uitstek.

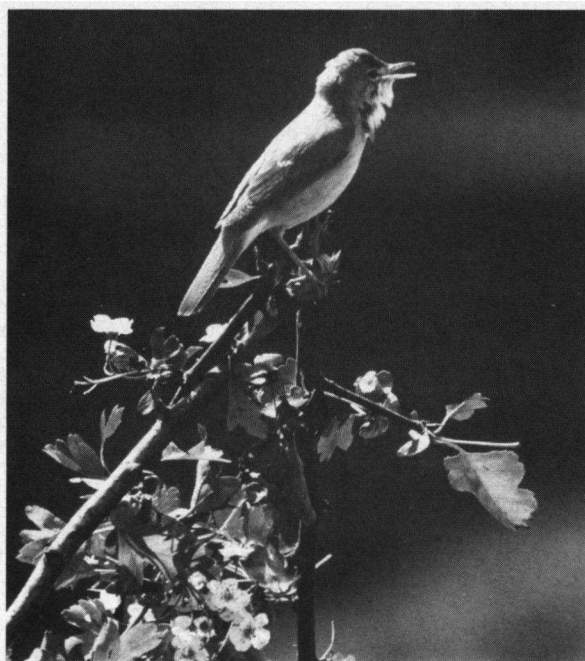
De nestinhoud van vier eitjes kwam in Nieuw-
koop het meeste voor. Dit is in overeenstemming
met de literatuur.

Sluiters (1968) vermeldt dat er soms twee broed-
fels per jaar zijn. Lippens & Wille (1972) stellen
dat er 'wellicht twee broedsels per jaar zijn, ge-
zien de vele late nestvondsten'.

Teixeira (1979) laat een ander geluid horen: 'Er is
slechts één broedsel per jaar'. Bij de tweeling-
soort Bosrietzanger wordt hetzelfde opgemerkt
met als toelichting dat het korte broedseizoen
geen tweede broedsel toestaat.

Bij Nulde werd op 30 juli een nest met drie eitjes
(10 augustus drie jongen), op 13 augustus een
nest met drie eitjes en een nest met twee jongen
gevonden. Deze nestgegevens maken aanne-
melijk dat het laatste citaat onjuist is. Het is waar-
schijnlijk dat de drie bezette nesten (van de
twaalf!) in augustus 1990 tweede broedsels wa-
ren. Het fraaie zomerweer zal hier mede debet
aan zijn geweest.

Dat het korte broedseizoen geen tweede legfel
toestaat moet worden bestreden. Zowel de Bos-
rietzanger als de Kleine Karekiet hebben een
broedperiode van circa 12 dagen en de jongen
verlaten na circa twee weken het nest. Dit impli-
ceert dat bij het leggen van eieren in de eerste
heft van juni de oudervogels in de loop van juli

geen broedzorg meer hebben. Een tweede legsel in een nieuw nest in juli/augustus is dan mogelijk.

Samenvatting

In 1974 zijn bij Nieuwkoop bijna honderd, en in 1990 bij Nulde, een recreatiestrandje aan het Nuldernauw bij Ermelo, twaalf nesten van de Kleine Karekiet gevonden. De nestgegevens zijn in dit artikel uitgewerkt.

De Kleine Karekiet is een uitgesproken rietbroedvogel. Bijna 90% van 81 Nieuwkoopse en 100% van 12 Nuldense nesten was bevestigd aan waterrietstengels (tabel 1).

Toch broedt de Kleine Karekiet ook in oevervegetaties met weinig Riet. Het nest wordt dan bijvoorbeeld verankerd aan stevige stengels van kruiden als Moerandoorn en Koninginnekruid. Het aantal neststengels bedraagt twee à zeven (grafiek 1).

De Kleine Karekiet heeft waarschijnlijk voor de nestbouw jong, nieuw riet nodig. Het overjarige riet heeft door bladafval (te) weinig aanknopingspunten (tabel 2a). Overjarige rietstengels worden wel bij de nestbouw gebruikt, maar ze zijn ten opzichte van jonge rietstengels altijd in de minderheid (tabel 2b).

De nesthoogte bedraagt 50 à 100 cm boven water (grafiek 2). De gemiddelde nesthoogte in

Nieuwkoop was 64, in Nulde 77 cm.

Kolonievorming wordt in de literatuur meermalen vermeld. Met De Wijs (1989) wordt de vraag gesteld in hoeverre en hoe vaak dit middels nestvondsten is bewezen. Noch in Nieuwkoop, noch in Nulde is het geconstateerd.

De nesten liggen ongeveer in het midden van de rietkragen. De nesten in de smalle rietkragen van Nieuwkoop liggen merendeels nog geen halve meter af van de buitenrand van de oevervegetatie.

De nesten in de brede rietkragen van Nulde (tabel 4b) liggen meters af van deze buitenrand. Deze nesten zullen geen hinder ondervinden van de waterrecreatie mits men uit de oevervegetatie blijft.

De nesten, en daarmee ook de territoria, liggen in brede rietkragen dichter bij elkaar dan in smalle (grafiek 4). Hieruit blijkt dat het aantal broedparen sterk afhankelijk is van de hoeveelheid waterriet.

De kans op ondertelling is in brede rietkragen waarschijnlijk groter.

Juni is de eimaand, maar ook in juli en augustus zijn er eitjes. Legsels van vier eitjes komen het meeste voor. Legsels in eind juli en augustus zijn waarschijnlijk vervollegsels. Voor Nulde zou dit betekenen dat eenderde à de helft van de paren een tweede legsel heeft gehad!

■ H. van der Kooij, Groenendaal 8, 4041 XX Kesteren.

LITTERATUUR:

- Heimans, E. & J.P. Thijssse (1903): Door het rietland. W. Versluys. Amsterdam.
Held, J.J. den & A.J. den Held (red.) (1976): Het Nieuwkoopse Plassengebied. Thieme-Zutphen.
Lippens, L. & H. Wille (1972): Atlas van de Vogels in België en West-Europa. Lannoo/Tielt/Utrecht.
Prop, D. & R. Veldkamp (1987): Broedvogels van De Weerribben. Staatsbosbeheer. Rapportnummer 1987-22.
Sluimers, J.E. (1968): Prisma Vogelboek (nummer 343): 139-140
Teixeira, R.M. (red.) (1979): Atlas van de Nederlandse broedvogels. 's-Graveland.